

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrletno 15 din

za pol leta 30 din

za vse leto 60 din

Posamezne številke 1.50 din

V z a m e j s t v o celoletna naročnina 90 din

Ljubljana, 11. februarja 1938.

Upravištvo: Ljubljana, Tyrševa cesta 17

Poštočekovni račun:

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifu

Tiska Zadružna tiskarna (M. Blejec) v Ljubljani

Dr. I. Št.

Značilnosti načrta deveterice

Trajna živost vprašanj notranje ureditve države, ki je nastala leta 1918. iz združitve južno-slovanskih pokrajin Avstro-Ogrske, predvojne Srbije in Črne gore po njih svobodni odločitvi, je najzgovornejši dokaz za to, da v dvajsetih letih obstanka te države nismo znali rešiti ustavno in pravno ureditev namena države kot tistega činitelja, ki določa njeno delovanje in dihanje. Iz takšnega spoznanja poteka tudi znameniti »načrt deveterice«, ki so ga podpisali zagrebški javni delavci: dr. Albert Bazala, dr. Milan Čurčin, dr. Milivoj Dežman, Joža Kljaković, dr. Ivo Krbek, Ivan Meštrović, Pavle Ostović, dr. Ivo Politeo in dr. Ivo Tartaglia.

V »Sloveniji« z dne 11. junija 1937, št. 24, smo se popečali z odmevom, ki ga je navedeni načrt sprožil med političnimi ljudmi. Več napraviti takrat ni bilo mogoče, saj načrt ni bil nikjer objavljen. Imeli smo komaj še priložnost izraziti prepričanje, da se Slovenci takih predmetov ne smemo lotevati na podstavi svojega številčnega razmerja nasproti Hrvatom in Srbom, temveč edinele na podstavi enakovrednosti in svojepravnosti naše narodne in politične celotnosti.

V »Novi Evropi« je izšlo lani končno vendarle celo in točno besedilo omenjenega načrta in še nekaj pojasnil zraven, ki mečejo na politične monopoliste precej živahno luč. Zdaj je torej pred vsem mogoče povedati, katere značilnosti ima načrt, zdaj je tudi mogoče kritično presoditi vrednost načrta. To naj se zgodi.

Načrt ni napravljen v slogu, ki mu dajejo oznamenilo paragrafi s strnjeno sestavo ločenih predpisov, temveč je niz načel, izvedenih iz dveh izhodišč.

Prvo izhodišče je strogo demokratična podstava, drugo izhodišče pa harmonija dveh osebkov z lastnim imperijem, to je z lastno ukazovalno sposobnostjo. Od teh osebkov je eden »država«, drugemu pa dajejo očetje načrta ime »banovine« in poudarjajo pri tem še izrečno, da »banovine« v načrtu niso banovine po današnjem pojmovanju.

Vse bitnosti državne oblasti (zakonodajna, sodna in upravna) pripadajo sočasno tako državnim skupnosti kakor posameznim »banovinam«. Vlada izvaja izvršilno oblast v »banovinah« izključno po »banu«, »banovinske« zakone pa uveljavlja s protipodpisom »bana«, Ustava (državna!) naj predpiše skupna vrhovna načela, zlasti pa politične in državljanske svoboščine, ki se jih zavežejo država in »banovine« spoštovati.

Na področju lastne svojepravne pristojnosti niso »banovine« pod nobenim nadzorstvom ali vplivom državnih organov, pač pa odločaj »Ustavni sodišče« o vprašanih prekoračenja pristojnosti po »banovinah« ali državi.

»Banovine« imajo splošno pristojnost za vsako dejanje, od katerega niso izrečno izključene, nasprotno pa je država pristojna samo za tista dejanja, ki jih prišteva državna ustava izrečno v državno pristojnost. Tako spadajo v izključno državno pristojnost: posli dvora, vojaštvo in mornarica, zunanje zadeve, zadeve državnih financ (posebno carine in državni monopoli), ureditev državne uprave in njenih organov, denarstvo, patenti, mere in uteži, pošte, brzojavi in telefoni, državne železnice, državljanstvo in potni listi v zamejstvo.

Vendar pozna načrt zunaj splošne (ki pripada »banovinam«) in posebne pristojnosti (ki pripada državi) še tretji primer »mešane« pristojnosti, ki se izraža tako, da izdaja državni zakonodajalec samo okvirno postavo, »banovinski« zakonodajalec pa izvedbeno postavo, ali pa tako, da je pristojnost državnega zakonodajalca fakultativna, to je, da jo izvajajo »banovine«, dokler državni zakonodajalec sam ne izda enotne postavbe. Primer za »okvirno« državno pristojnost bi bilo po načrtu vodno pravo, primer za »fakultativno« pa stro-

kovna prava kot pomorsko, trgovsko, menično in čekovno.

Redno (civilno in kazensko) sodstvo spada v celoti v »banovinsko« pristojnost. Potrebna soglasnost sodstva bi našla zavetje v ustanovi skupnih posvetov »banovinskih« najvišjih sodišč. Država bi ustanavljala in upravljala samo posebna sodišča, na primer: vojaška sodišča, konzularna sodišča, državni svet, glavno nadzorstvo in posebna upravna sodišča; na primer patentno in — najvažnejše — ustavno sodišče. Druga upravna sodišča bi spadala že pod »banovinsko« področje, tako tudi računsko sodišča. Za primer kršitve državnega zakona po »banovinski« oblasti, pri kateri pa ne gre za pristojnost ustavnega sodišča, bi sodila v prvi stopnji »banovinska« pravna sodišča, v drugi in končni stopnji pa državni svet.

Izvedba državnih zakonov ne bi bila v celoti pridržana državnim organom, temveč bi se smela zaupati tudi »banovinskim«. Načrt je proti dvotirnosti uprave, vendar privoljuje v nadzorstvo države na tisto poslovanje »banovin«, ki izvaja od države izdane zakone. Vodilo meje tega nadzorstva naj bo preprečevanje »sabotaže« s strani »banovin« in zavarovanje »banovin« pred zlorabo po državnih organih.

Sorazmerno največja centralizacija naj velja na področju vojaštva in mornarice ter na področju zunanjih zadev. Centralizacija bo že manjša v finančnem ministrstvu, orožništvu in policiji pa naj preide v celoti v pristojnost »banovin«. V vseh ostalih mejah državne uprave bo težišče na strani »banovin«.

V državni službi morajo biti sorazmerno zastopani Srbi, Hrvati in Slovenci, oziroma posamezne »banovine«. Zunaj skupnih ministrstev naj obstajajo tudi organi za koordinacijo javne, po »banovinah« izvajane uprave.

Državne železnice upravlja — na trgovski podstavi — ravnateljstvo, v katerem so zastopane tudi »banovine« po delegatih. Kar največji del opravkov naj bi prešel sploh na »banovine«; te bi smele graditi tudi svoje lastne železnice ter bi sploh vplivale na celotno železniško politiko. Podoben načrt uprave naj bi veljal za pošte, brzojav in telefon ter za monopole. Državno carinsko službo bi vršila država, toda po »banovinah«; zunaj vojaštva bi moralo veljati načelo, da so zaposleni pri državnih, necentralnih ustanovah in oblasteh, samo domačini iz dotične »banovine«.

V finančnem oziru morajo biti država in »banovine« vzajemno neodvisne, država bi dobivala neposredne davke (carine, monopole, užitnine), dohodke državnih podjetij, državne imovine in vojaški davek, »banovine« pa bi prejemale posebne užitnine, pristojbine in vse neposredne davke. Dosedanja podjetja in imovina pripadejo »banovini«, na katere ozemlju ležijo.

Narodna banka se decentralizira, tako da od-

Alojzij Žitnik:

Slovenci na jugu države

Nad 60.000 Slovencev živi danes zunaj Slovenije po raznih krajih na jugu. Samo po l. 1918. se jih je naselilo v Srbiji po raznih mestih in industrijskih središčih nad 30.000. Temu hitremu naseljevanju pa je pripomoglo centraliziranje industrij in drugih državnih in zasebnih naprav. Potrebovali so naše ljudi, da so izvedli najbolj precizna dela in izvršili naloge, ki jim sami niso bili kos. Prvo, kar je pri teh naših naselbinah najvažnejše, je, da skrbimo, da jih ne izgubljam, kakor se je to doslej godilo.

Kakšne vplivne vloge bi danes mogli imeti Slovenci po teh mestih in krajih, če bi bili vsi ti sinovi slovenskih očetov ostali Slovenci. Koliko njihovih uspehov bi se bilo zapisalo v korist našega narodnega računa. Na žalost pa cvete med njimi v pretežni večini slovensko odpadništvo, ko

Slovensko društvo svojim udom in prijateljem

V teku je Akcija za odkup Prešernove rojstne hiše. Idealna zamisel je, naj Prešernov dom odkupi slovenska šolska mladina. Znano pa je, da izhaja pretežni del te mladine iz siromašnejših slojev. Zato priporočamo vsem svojim udom in prijateljem, naj se povsod, pri vseh svojih znancih in prijateljih z vso vneto zavzemo za to misel, bodisi s propagando, bodisi s pobiranjem prispevkov, da bo započeta akcija obrodila čim lepši uspeh. Odkup Prešernove rojstne hiše bodi naša častna dolžnost in manifestacija slovenske zavesti.

Slovensko društvo.

ločajo o razdelitvi kreditov »banovinske« podružnice samostojno po posebnem ključu, ki se ravna ne samo po gostoti prebivalstva, temveč tudi po njega gospodarski sestavi. Drugi javnopravni denarni zavodi (poštna hranilnica, državna hipotekarna banka in agrarna banka) bi se morali podrobno preučiti in spremeniti v samostojne »banovinske« zavode.

Parlament naj ima dva doma. V spodnji dom se volijo poslanci po splošnih, neposrednih, enakih in tajnih volitvah, morebiti po načelu sorazmerja, vendar ne bi smela volilna enota prekoračiti obsega ozemlja posamezne banovine, niti ne bi smel kandidirati kak drug državljan, kot domačin »banovine«. V zgornji dom bi poslala vsaka banovina enako število udov, bodisi po neposrednih volitvah ali po izvolitvi v »banovinskem« zboru.

»Banovine« se uredijo po lastnem preudarku, samo najglavnejša vodila bi bila utrjena že v državni ustavi, na primer: demokratičnost upravljanja.

Glavna naloga »ustavnega sodišča« bi bila, varovati po državni ustavi porokovano razdelitev pristojnosti med državnimi in »banovinskimi« organi in politične ali državljanske svoboščine državljanov.

Sklicujoč se na ustavo Zedinjenih držav Amerike predlaga načrt, naj za spremembo ustave zadostna dvetretjinska večina skupnega parlamenta (obeh domov), pri čemer pa mora glasovati za spremembo ustave tudi dvoje površinsko največjih »banovin«. Država bi pa bila razdeljena na štiri, morebiti, to je če se prizna tudi Vojvodini značaj pokrajine, na pet banovin, od katerih bi bili srbska in hrvaška površinsko največji.

Tako smo kolikor mogoče natančno navedli vse značilnosti načrta. Zdaj velja povedati tudi, kako razumemo načela načrta, kar bo hkrati priložnost, da se zadenemo še na druge pojave dotičnega preučevanja v slovenski javnosti, na primer sestavke dr. Steska v »Slovenec«, že prerešettani članek dr. Pirkmajerja v »Misli in delu« itd.

se nekateri sploh več nočejo priznavati za Slovence. Vseh teh težkih razmer za naš narod pa niso krivi le sami. Če pogledamo v preteklost, bomo videli, da za te naselnike nikdar ni bilo ničesar storjenega.

Prav tisto, kar je že zadelo naše naselnike po Hrvaškem, čaka danes naše naselbine po Srbiji. Slovenci v Srbiji po dvajsetletnem bivanju nimajo niti ene slovenske ure v šoli, že celo pa niti ene slovenske šole, kakor jih imajo celo naše narodne manjšine. Slovenci na jugu nimajo svetnih organizacij, ki bi jih vodile po narodnih potih. Vse razmere so take, da prej ali slej več ne bomo mogli govoriti o slovenskih ljudeh na jugu. Kakor je res, da se v tamkajšnjih šolskih krogih nikdar ni mislilo na potrebo slovenskega šolstva, prav tako je pa resnica, da bi nas pod

Modno blago!

Nogavice, rokavice, vsakovrstno damsko in moško perilo, žepni robci, brisače, ogledala, ščetke, turistovske potrebščine dobite
n a j c e n e j e

pri Petelinc, Ljubljana

ob vodi, blizu Prešernovega spomenika

najstrožjimi režimi nihče ne oviral pri prosvetnem delu med našimi naselniki v Srbiji. A vedno je bilo za vse drugo več sredstev in ljudi, kakor za te naše kolonije na jugu. Mimogrede omenjamo, da so zbirali in pošiljali denar med tem časom v Afriko in Indijo, in da precej dobrih in požrtvovalnih slovenskih sinov vzdržuje šole raznim tujim narodom, od katerih ne bomo imeli Slovencev nikdar koristi.

Slovinci na jugu so v pretežni večini brez duhovnikov, brez nedeljske službe božje. Otroci slovenskih staršev se v največjih naselbinah učijo moliti v srbohrvaškem jeziku. Pri vseh 60.000 Slovenceh je samo ena redna nedeljska služba božja za Slovence.

Gotovo bi delovanje z istim namenom in ciljem prav nič ne nasprotovalo redovniškimi obljubam slovenskih misijonarjev, če bi svoje delovanje med tujci prenesli vsaj v prvi vrsti med narod, iz katerega so izšli. Pravi slovenski redovniki bodo gotovo sami radi ostali med svojimi ljudmi, zlasti pa še, dokler ležijo pred našim narodnim pragom podobna nerešena vprašanja.

Potrebno je poudariti, kako se zavedajo svojega francostva francoski redovniki v Belgradu. Vse njihovo delovanje je v službi Francozov, raz-

tresenih po raznih rudarskih in drugih industrijskih krajih. V Belgradu samem vzdržujejo francosko osnovno šolo, francosko gimnazijo in različne krožke. Vsak njihov nastop potrjuje, da so poslani k nam predvsem za Francoze, čeprav vodijo tudi župnije, v katerih prebivajo katoliki različnih narodnosti. Prav isto je opaziti pri hrvaški duhovščini. Medtem ko pa mi nabiramo denar za zvonove v Afriki, se po naših rudarskih kolonijah v Srbiji oznanja začetek službe božje

cenzura od Korosca

Drugi vzrok teh naših narodnih izgub je brezbržnost naših politikov.

Pri politikih je navadno dvoje, kar prinaša narodu škodo. Prvo je tvorno koristolovstvo politikov, drugo pa gonja za osebnim ugledom in častjo. Kdo med našimi politikmi spada v prvo ali drugo vrsto ne bomo raziskovali, ker so vsi že stali na poskusni deski. Mnogi živeči politikmi pa se naslajajo samo na mrtve prednike in stalno iščejo, kako bi si prilastili dela teh naših resničnih pravih voditeljev in jih razglasili, če že ne naravnost za svoja, pa vsaj za taka, ki jih oni in samo oni edini na tem slovenskem svetu še izvajajo in nadaljujejo.

Zalostno pa je, da smo v obeh gornjih primerih dobivali narodne udarce. Kakor so neki politikmi izrabili svoje politične pripadnike za to, da so iskali tvarnih ugodnosti, prav tako je pa marsikdo izmed politikov iskal le same časti in položajev. Zato jim je glede naših narodnih zahtev najbolj všeč tako ravnanje, da jim lahko vedno, sedaj in pozneje, v Belgradu pojo nacionalistično hvalo. To je vzrok, da je kar za vsako stvar potrebna akcija, ki je videti kakor klic pijanca, ki kliče na se napadalce. Je pa to voda, v kateri hočejo prati roke in krivdno, da se kaj zahteva, prevaliti na ljudstvo, da pri vsem tem sami ostanejo tako imenovani »nacionalisti«.

Tukaj so vzroki, da Slovenci na jugu nimajo niti slovenskega šolstva niti tistega, kar bi jim bilo potrebno za njihov obstoj, ker bi bilo to najbolj vidna slika, v kateri bi Belgrad kar najbolj od blizu lahko gledal slovenstvo. Usoda našega naroda leži na lastnih ramenih, na naših širokih ljudskih množicah. Zato je treba, da dvignemo iz lastne volje in z lastno močjo svoje zaslave, da bo iz stiske prišla zmaga.

Centralizem se pere

Zadnje čase skoraj ne mine teden, ko ne bi »Jutro« skušalo dokazovati svoj npravstveni alibi ob vseh naših brezupnih razmerah s tem, da pripoveduje, kako za Slovenijo ni in ni dobiti nobenega denarja od države, in kako se na jugu razsiplje javni denar za popolnoma nepotrebne stvari. Pri tem se »Jutro« zmeraj dela, ko da bi samo ne bilo prav nič krivo, četudi danes ve že najbolj omejeni jugosloven med nami, da je prav jugoslovanski unitarizem prinesel vso to nesrečo nad nas. »Jutro« sicer priznava, da je centralizem, ki se mu tudi unitarizem pravi, kriv tega gospodarjenja v našo škodo. A dvojega ne slišimo nikoli od njega. Prvič namreč priznanja, da so njegovi zapovedniki prav naravnost uvedli unitarizem s tem, da so glasovali za unitaristično vidov-

dansko ustavo, pa tudi sicer podpirali centralizem pri vsaki priložnosti. Drugič pa doslej še ni nikoli razložilo, da bi bili jugosloveni ne samo v besedah, ampak tudi v dejanju zoper centralizem. Kajti kolikor že besedari okoli tistih znamenitih jugoslovanskih »širokih« samouprav, nikoli nam še ni moglo ali smelo povedati, kakšne bodo te samouprave, pri čemer je seveda poglobitno, s kakšnimi sredstvi bodo razpolagale. Samo neposredno mu je ušla nekoč beseda, kakšna bi po jugoslovanski zamisli tista široka samouprava dejansko bila. Takrat namreč, ko je pohvalilo Pirkmajerjev sestavek v »Misli in delu« o tem vprašanju. Pirkmajer namreč milostno prepušča celo sedmimo vseh upravnih poslov tistim znamenitim samoupravam. Pa še ta sedmina bi bila popolnoma

odvisna od dobre volje centrale. Če bi se tej samo zazdelo, bi imela zmeraj pravico in moč, da še ta drobec okrne ali sploh odvzame.

Jugoslovenska »široka« samouprava bi bila torej komaj še karikatura resnične samouprave.

Zlasti pa je zanimivo, kako se »Jutro« ogiblje vsakega razgovora glede zahteve Slovencev po popolni finančni samoupravi. Zahteva je to, ki stoji za njo danes ves slovenski narod. Zahteva, da naj si Slovenci v bodoče predpisujemo svoje davke sami, pa tudi sami gospodarimo z njim. Zahteva, kateri ne more nihče nič prigovarjati, ker se noben Slovenec z njo ne misli odtegovati pravičnim in upravičenim dajatvam za državne potrebe.

Samo eno napako ima ta naša zahteva v jugoslovanskih očeh. To namreč, da bi Slovenija ne bila prisiljena več plačevati, kakor plačujejo druge pokrajine.

To je pa seveda tak naglavni greh, da je zahteva po popolni finančni samoupravi Slovenije za vsakega jugoslovana v načelu in vnaprej nesprejemljiva. Kajti ob popolni naši finančni upravi bi kar samodejno prenehala tista »tiha in postopna likvidacija« slovenstva, ki jo vrše jugosloveni v korist velikosrbstva trdno in vztrajno že 19 let.

A zlasti bi bil konec denarnih virov za jugoslovansko zajedavstvo, ki se je sploh samo v gnolobi nacionalstva in centralizma moglo razviti.

Zato je torej »Jutro«, zato so jugosloveni zoper finančno samoupravo Slovenije. Zoper njo se sicer ne upajo naravnost pisati — preveč očitno bi morali pokazati svoje nasprotstvo do slovenstva. Raje torej — molče.

Pretekli teden je »Jutro« kar dvakrat nastopilo zoper centralizem: ko je pisalo o javnih delih in o prosvetni upravi. Navedlo je nekaj znanih dejstev, ki so vsa plod tistega duha, ki je bil »Jutro« za časa nacionalnih diktatur vrhunec jugoslovanske gospodarske in kulturne politike. Navedbe so seveda resnične, četudi v vsej nacionalni poniznosti povedane, v tisti poniznosti, ki se spodbija za dravobanca, pišočega v postranskem državnem jeziku. Vredno jih je pa slišati že zaradi tega, ker še od daleč ne namigne niti zakaj se vse to godi niti o mogočostih in pogojih, da bi se kdaj moglo nehati. Takole torej vzdihuje »Jutro«:

Največje javno delo v okviru začete sodobne obnove našega cestnega omrežja je zgraditev moderne ceste od Subotice do bolgarske meje kot na našo državo odpadajoči del mednarodne ceste zveze London-Indija. Prometno-turistična vrednost te ceste brez dvoma daleč zaostaja za potrebo modernizacije cest v zahodnem delu države, posebno pri nas v Sloveniji. Mednarodno-turistični promet je za enkrat in bo najbrž še dolgo usmerjen v pokrajinsko privlačne kraje v Alpah in ob Jadranskem morju. Vendar je bilo za omenjeno cesto izdanih do sedaj samo iz sredstev enomilijardnega posojila 325 milijonov, skupno s prej izdanimi zneski, kakor na primer za zemunski most in zvezo Belgrada z Zemunom pa celo 725 milijonov. Za dovršitev celotne ceste, na kateri je treba zgraditi še 300 km modernega cestišča, se bodo stroški povečali na ogromno vsoto 1050 milijonov dinarjev. Vsakdo lahko presodi narodno gospodarsko in prometno korist te drage ceste zveze, ki požira tako ogromna denarna sredstva, da bi za prvo silo zadostovala za modernizacijo najprometnejših cest v vseh tistih pokrajinah, kjer je tujski promet glavni vir in pogoj gospodarske blaginje. S kako malo načrtnosti in smotrnosti se

Nekaj pogledov nazaj

Spisal Hinko Sevar. — (Dalje.)

Bil sem menda v drugem razredu štirirazrednice v Toplicah, ko nam nekega dne proti koncu šolskega leta naznani učitelj, da nas pride nadzorovat gospod okrajni glavar. Razložil nam je na dolgo in na široko, da je okrajni glavar velik gospod, ki namestuje samega presvetlega cesarja, in nas poučil, kako se obnašajmo, ko pride v razred. Povedal je še, da bo slovesen sprejem pred šolo, podoben tistemu pred cerkvijo, kadar pride škof; pridemo da naj vsi v nedeljski obleki, ker bo tudi mnogo gospode. Gospoda glavarja da bo v imenu vseh pozdravil gospod ravnatelj rudnika, na koncu govora pa zaklical Hoch! Na to da naj pazimo in zakličemo za njim tudi mi Hoch!

Nato je sledila vaja. Učitelj je govoril, kakor da nekoga pozdravlja, nato pa vzkliknil Hoch! Mi smo kajpada pazili ko jastrebi, pa se zadržali za njim ko slabo sprožena salva, ki se je morala slišati do konca vasi. Ne tako, je zajčal učitelj ves prestrašen, zakrivši si ušesa z dlanmi; gospod glavar bi mislil, da je prišel med divjake. Lepo mirno in bolj potihem, spodobno; saj gospod glavar ni gluha, slišal vas bo tudi tako. Morali smo ponoviti še precejkrat, preden je bil zadovoljen. Podobne vaje so bile po vseh razredih po odredbi šolskega voditelja.

Da je hoch visoko, sem vedel, ker je bil učni jezik nemški; ni mi pa šlo v glavo, da bi bil to pozdrav, ki naj ž njim počastimo gospoda okrajnega glavarja. Na cesti in domu smo se pozdravljali z Dober dan, Hvaljen bodi Jezus Kristus, rudarji med seboj tudi z Glück auf; hocha pa še nisem slišal. Nemara je to pozdrav za gospode z visokimi cilindri, ki jih nosijo pri cesarski maši, ali

celo le za samega gospoda okrajnega glavarja, namestnika cesarjevega, ki sedi na visokem prestolu. Čudovito, kako široka je otroška domišljija.

Podobnih misli so bili tudi drugi otroci. Iz šole grede smo ugibali učenci in učenke na vse strani, prave pa nismo zadeli. Nekdo je bil mnenja, da se je učitelj najbrž zmotil; reči da bi bil moral Oh! ne pa Hoch! Cesarjev namestnik da je gotovo grozno lep, pisano obleko ima in zlato čako na glavi, prsa posuta s samimi medaljami; začuditi bi se mu morali in zaklicati Oh! kakor kadar zagledamo kaj neznanško lepega. Pa smo mu hitro zavezali jezik, da učitelj vse ve in se ne zmoti; zato je pa učitelj. Zmotil bi se kvečjemu enkrat, ne pa tolikokrat; saj je rekel hoch najmanj desetkrat.

Prišedši domov, vprašam mater, kaj pomeni hoch. Visok, visoko, odgovori, ne da bi se dalje menila za mene; zdelo se ji ni nič čudnega, ker sem jo večkrat vprašal za kako nemško besedo ali kaj drugega. Pripravljala je ravno kosilo, ko ji razlagam, kaj je povedal učitelj. Tedaj se ustavi in me, roke v boku, pazljivo poslušala. Šema neumna, reče naposled; kaj boš govoril, cesar ne razumeš; živijo zavpij, pa je! Pa še drugi naj; le povej jim. Govorila je na pol v šali, na pol resno, a s poudarkom, ki ni dopuščal nobenega dvoma.

Povedal sem seveda tudi očetu, ki sem ga spravil s tem v najbolj židano voljo. Kaj bote vpili Hoch, je dejal; to je nemško — slovensko je živijo, tako zavpijete, kolikor morete. Hoch se pravi po slovensko visoko; glavar bi lahko mislil, da ga podite v hribe, morebiti celo na vislice. V šoli je avtoriteta učitelj, pa bi beseda staršev ne zalegla, da ni prišel še katehet.

Oče je še isti dan stopil h kaplanu Mazku, pa mu razodel stvar. Pri verouku je dejal naslednji dan župnik Gros resno: Pozdravite gospoda glavarja brez skrbi s slovenskim živijo. Slovenski

jezik je jezik naših mater, ki se ga ne smete nikdar sramovati. Kdor se sramuje svojega jezika, zaničuje lastno mater. Če vas bo kdo vprašal, zakaj niste zaklicali Hoch, povejte brez skrbi, da sem vam tako naročil jaz...

Navidezno neznamenit dogodek, ki sem se ga pa mnogokrat spomnil v življenju. Tudi mnogi drugi so se že kot odrasli možje radi spominjali moža s spoštovanjem; saj so se zavedali, da jim je mogoče prav on s svojimi preprostimi besedami položil v nežna srca prvo kal ljubezni do domačega rodu in zemlje, ki se je pozneje razplamtela v mogočen ogenj.

Pri nas doma se je večkrat govorilo o okrajnem glavarju, ker je imel oče pogosto opravka na glavarstvu. Ti pomenki me niso zanimali, večjidel jih tudi nisem razumel; vendar pa sem povzel iz njih, da glavar ni dober mož. Padla je marsikatere pikra na njegov naslov, da je oduren in sovražna Slovincem. Predstavljal sem si ga sicer kot gospoda, takega, kakršni so pri rudniku, vendar robatega, z divjo brado in hudobnim pogledom, ki samo kriči in maha z rokami. Zdaj, ko sem vedel iz šole, da je on cesarjev namestnik, me je čudilo, kako more imeti cesar tako hudobnega prijatelja. Namestnika sem si predstavljal kot moža, ki sedi s cesarjem za eno mizo, pije z njim kavo in se pogovarja. Ali ni nikogar, ki bi povedal cesarju, kakšnega hudobneža ima za prijatelja?

Prišel je napovedani dan. Otroci smo stali pred šolo razvrščeni po vojaško, vsak razred za sebe. Spredaj učitelji z voditeljem Plhakom na čelu. Nekoliko vstran gospodje, po večini uradniki od rudnika in steklarne; vsi v temnih salonskih suknjah, nekaj tudi v rudarskem kroju. Dostojanstveno priklanjanje, občudovanje blestečih kolajn, pokimavanje, stegovanje vratov. Učitelji ko prikrovani v tla, nemo zroč na temno gručo; zdeli so se mi nekam osamljeni.

izvršujejo dela na naših cestah, naj služi v nadaljnji dokaz, da se istočasno gradi moderna cesta skozi dolino Lima v bivšem Sandžaku kot »vrlo lep turistični put«, ki naj privleče avtomobiliste z vseh strani. A kako naj ti avtomobilisti pridejo do »izredno interesantne moderne turistične ceste« v dolini Lima, na to menda nihče ni mislil...

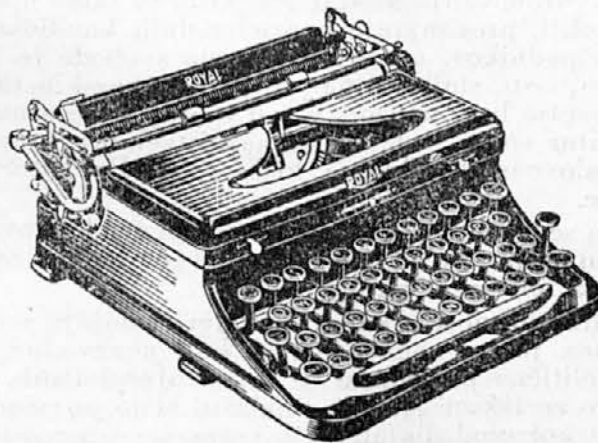
Naši kraji, v katerih je turistični promet že od nekdanj važen sestavni del gospodarstva, in preko katerih je edino mogoče razviti tujski promet tudi v drugih pokrajinah — saj gredo čez Slovenijo najvažnejši mednarodni cestni dohodi z zahoda in s severa, — žal niso deležni tega izrednega smisla za razvoj turizma. Od 578 milijonov je dobila naša banovina le 33 in pol milijona ali slabih 6 odstotkov celotnega zneska. Če bi se bilo posojilo za javna dela razdeljevalo po razmerju javnih dajatev posameznih pokrajin, bi bila morala dravska banovina dobiti 92 in pol milijona. Po tej računski formuli smo torej prikrajšani za skoraj 60 milijonov ali dvojni znesek tistega, kar smo v resnici dobili. Še slabše smo odrezali, ako se upošteva, da se amortizacija tega posojila, kolikor odpade na cestna dela, ne vrši iz rednega preračuna, temveč iz državnega fonda za javna dela, v katerega se stekata celotna užitnina na cement in del užitnina na bencin. Ker dravska banovina plačuje na leto teh užitnin okrog 10 milijonov dinarjev, a v celi državi se nabere okrog 60 milijonov, je lahko izračunati, da bi za cestna dela v Sloveniji določeni del posojila lahko popolnoma odplačali že v 3 letih. V tekočem letu se dokončujoča obnovitvena dela na naših cestah bi lani stvarno lahko že poplačali, ako bi se ta javna dajatev prepustila posameznim banovinom ali pa njena sredstva razdeljevala v istem razmerju, kakor so nabrana. Ali tu se zopet pojavlja nesrečna ustanova centralnega fonda, ki se je izkazala dosedaj kot najuspešnejša oblika za finančno in gospodarsko enostranost. V fond za javna dela plačuje slovensko gospodarstvo šesti del fondovih dohodkov, medtem ko je iz njega dobilo le sedemnajsti del. Tudi po tem računu izhaja, da smo za naše ceste dobili 60 milijonov manj, nego nam pripada po naših dajatvah.

Naši bralci se še spominjajo, da smo prinesli mi že pred dvema letoma natančen in obrazložen načrt javnih del v Sloveniji, ki so pri nas prvič res potrebna in ki bi nam drugič šla, če bi se naj

naš denar porabljal za naše zadeve. Natančno smo takrat tudi izračunali, koliko bo Slovenija od milijardnega posojila dobila in koliko bo morala vrniti — nekako osemkrat več. In prav te stvari smo razlagali tudi že pred petimi leti, le da nam jugoslovenska »svoboda« ni dala, da bi bile smele iziti tiskane.

Zakaj pač »Jutro« ni zahtevalo pravice tedaj, ko je imela JNS ali JRKD še vso oblast? Ko je bilo vendar vodilno geslo te stranke prav kakor danes popolna enakopravnost Slovencev, Hrvatov in Srbov? Ko se je z njenim prihodom na vlado obetal Slovencev zlati vek?

Tako morejo govoriti, tako delati samo taki, ki ne čutijo nobene odgovornosti pred lastnim narodom. Ne čutijo pa je, ker vedo, da jih je naš narod že zdavnaj zavrzel in da imajo pomen in veljavo med njim samo še toliko, kolikor jim jo da — drug narod!

VSE ZA PISARNO

dobavlja in popravlja

PRELOČ

LJUBLJANA sedaj Tyrševa 1 nasproti hotela Slon

Opazovalec

Še o čaršiji

Naš članek o pomenu in moči čaršije je vzbudil pozornost belgrajske »Samouprave«, ki je čutila potrebo, da pokaže čaršijo v nekoliko lepši luči kot smo to storili mi. V prvi vrsti nam zameri, da smo rekli, da se srbski kmet zaradi odvisnosti od čaršije ni mogel okoristiti z demokratičnimi ustanovami, potem pa nadaljuje:

»V naši javnosti se splošno pretirava, kadar se govori o pomenu besede 'čaršija'. Medtem ko se je morda pred petdesetimi leti še moglo govoriti o njenem pomenu v kraljevini Srbiji, se danes lahko ugotovi, da ona kot neki političen činitelj ne obstoji več. Toda ta 'čaršija', ki se pogosto neupravičeno napada, je imela svojo misijo v predvojni Srbiji in ona je svojo misijo do kraja častno izpolnila. Pisec vsekakor slabo pozna naše politične razmere v preteklosti, ko trdi, da je čaršija v Srbiji zavirala svobodoumne zakone. Ta čaršija, o kateri danes mnogi govorijo s preziranjem, je žrtvovala vse za to državo, ustvarila mogočnost za gospodarski in kulturni napredek naše države, a glavno pa je, da je vedno delala za svobodo in zedinjenje brez ozira na žrtve, katere so se največ zahtevale od nje.«

Pisec tega zagovora očitno ne more razumeti naših izjav in je sam zapadel čaršijski miselnosti ali pa mu je že prirojena ravno v smislu našega članka. Nam ni mogoče odgovoriti na trditve tega zagovora v vsakem pogledu posebej. Zato se hočemo glede političnih razmer v bivši kraljevini Srbiji omejiti le na ugotovitve, da je še prav pred kratkim zelo ugleden srbijski politik javno izpovedal, da pozna Srbija v svoji zgodovini samo kratko desetletje, v katerem je v Srbiji vladala demokracija. Mož je tudi točno povedal, da je to desetletje trajalo od leta 1905. do svetovne vojne. Zaslugo za to dobo demokracije pa je pripisal pokojnemu kralju Petru. Ravno ta doba demokracije v Srbiji pa je postala po vojni usodna za razvoj političnih razmer v novi državi. Danes vemo, da je 10 let demokracije premalo, da bi se lahko zanašali na njeno trajnost. Če bi bili s tem računali že ob zedinjenju, bi si bili lahko prihranili marsikatera razočaranja.

Zagovornik čaršije trdi nadalje, da je čaršija žrtvovala vse za gospodarski in kulturni napredek naše države. V čem obstajajo te žrtve, pisec ne pove, čeprav smo mi v našem sestavku poudarili, da se je čaršija vzdržala na površju ravno s pomočjo državnih in poldržavnih gospodarskih in kulturnih ustanov. Razmere v državi tega zagovora nikakor ne potrjujejo, kar lahko dokažemo z nešteti primeri. Navesti hočemo le nekaj najnovejših.

Lansko leto je bilo v naši državi ustanovljenih 31 delniških družb, kar je najvišje število po letu 1950. Od teh delniških družb odpade na Belgrad,

Zemun in Pančevo nič manj ko 32, v Zagrebu jih je bilo ustanovljenih 11, na Sušaku 2, po ena pa v Užicah, Debeljači, Novem Sadu, Čačku in končno v Ljubljani.

Če znamo te številke pravilno brati, vidimo, da se glavno mesto Slovenije danes lahko primerja s srbskim podeželskim mestecem Čačkom, Užicami ali pa celo z Debeljačo. Zgovorna je tudi okolnost, da ima Slovenija milijon dve sto tisoč prebivalcev, na katere odpade ena nova delniška družba, a področje Belgrada, Zemuna in Pančeva le približno tri sto petdeset tisoč, na katere pa pride 32 novih delniških družb ali ena nova delniška družba na dobrih deset tisoč prebivalcev. — Ali so mar to žrtve čaršije?

V Belgradu se gradi nova državna tiskarna, ki bo veljala okrog sto milijonov dinarjev. Gradi se seveda iz sredstev, ki so jih morali žrtvovati državljani vse države. Ti državljani najbrž tudi ne bi imeli ničesar proti novi državni tiskarni, če bi bila dokazana njena potreba, s katero bi ji bil zagotovljen njen obstoj v svobodni konkurenci z ostalimi tiskarnami. Da pa državna tiskarna v takem obsegu ni bila potrebna, je pokazala prav jasno namera, da se ji zaposlitev in pa poljuben dobiček zagotovi s posebnimi monopoli, ki bodo škodovali splošno tiskarski obrti in pa tudi vsem državljanom, ki bodo prisiljeni kupovati drage monopolske tiskovine. — V čigavo korist je tako gospodarstvo?

B.

Slovensko izselniško vprašanje

Nekajkrat smo že opozorili, za čem bolega naše izselniško vprašanje. Kar smo doslej storili v tem pogledu, je bilo sicer vse hvale vredno, a jedra vprašanja se ni dotaknilo. Zato namreč gre, da usmerimo svoje izselnike tja in tako, da nam ne bo zginjalo in čisto tudi telesno in npravno propadlo v tujini. Bilo je ljudi, ki so gledali dalje. Spominjamo na Moscheta in Kreka. Ali ob naši mrtvičnosti nista uspela. »Ne v Ameriko!«, to je bil doslej vrh tega našega najbolj žgočega vprašanja. In uspeh? Najmanj poldrugi milijon Slovencev nam je zginil v zadnjih osemdesetih letih ali nam v teh časih zginja v tujih narodih.

Danes je Amerika dejansko za našega človeka zaprta. Zato je tudi tisti dolgoletni klic naše podeželske in podložniške kratkovidnosti zgubil pomen in veljavo. Le da so prav zaradi tega tudi naši izselniki še mnogo na slabšem, kakor so bili. Kajti če je nekdanji slovenski izselnik vsaj še imel mogočnost, da si v tujini tvorno opomore in s tem opomore tudi svoji domačiji — za sodobnega slovenskega izselnika to ne velja več.

Narodi, ki imajo vse več zemlje, kakor naš, se brigajo za svoje izselnike vse bolj, kakor mi. Zanimiva so prizadevanja Poljakov v tem pogledu. Prav te dni se pogajajo s Francozi, da bi se smeli

izseljevati v njihovo naselbino Madagaskar. Francozi je tako ne morejo naseliti, saj jim še za Francijo samo primanjkuje ljudi.

Pred leti že smo mi sprožili podoben predlog. V francoskih naselbinah je še sveta, dobre in rodovitne zemlje. Tudi take z zdravim podnebjem.

Mar naj res zmeraj in povsod capljamo prav od zad. In pricapljamo, ko je že vse prepozno.

Naša politična zgodovina je zgodovina zamujenih priložnosti. Priložnosti smo zamudili, ker nismo imeli vodnikov, marveč v najboljšem primeru pridne, a skromne ljudi, ki niso prenesli pogleda v daljavo, tja, kjer se kuje usoda narodov.

Ali naj bo res politična kratkovidnost stalna naša dediščina?

Centralizem v škodo Hrvatov in Slovencev

»Obzor« piše o našem brezkompromisnem centralizmu in centralizaciji tudi tole:

»Politični centralizem ni da bi moral biti zvezan z gospodarskim in finančnim centralizmom. Italija in Nemčija, da ne omenjamo drugih držav, imajo strog politični centralistični sestav. Toda gospodarstvo in finančno življenje Italije in Nemčije ni osrednjeno v Rimu oziroma v Berlinu. V tem pogledu vlada najširša decentralizacija, kakor tudi na kulturnem polju. Morebiti se prav zato razvija politično življenje v Nemčiji in Italiji na centralistični podstavi. Precej široka gospodarska, finančna in kulturna decentralizacija blaži v vsakdanjem življenju politični centralizem in daje mogočnost vsem krajem Italije in Nemčije, da razvijajo svoje sposobnosti in energije v zelo širokem krogu. Tako na primer politični centralizem niti malo ne ovira pomorskega razmaha Hamburga ali Genove, kulturnega napredka Münchena in Florence, gospodarskega razcveta Lipskega in Milana.

Nasprotno pa vidimo pri nas, da se celo zasebno skuša centralizirati gospodarsko življenje... Načelo elementarne enakopravnosti zahteva, da se javne stavbe in palače zidajo tudi v Zagrebu in Ljubljani, tudi v Sarajevu in Splitu in v vseh naših središčih. A zlasti bi bilo treba paziti, da bosta vsaj Zagreb in Ljubljana kot predstavnika hrvaštva oziroma slovenstva v vsakem pogledu enakopravna z Belgradom na gospodarskem, finančnem in prosvetnem polju. Tem bolj, če se je že politično toliko dalo Belgradu, bi bilo pravično, da se gospodarsko in finančno nudi mogočnost Zagrebu in Ljubljani, da vodita na tem polju. Če pa se že to ne stori, bi bilo vsaj potrebno, da ne bo Belgrad imel prednost na gospodarsko in finančno škodo razvoja Zagreba in Ljubljane.

Veliki bodoči Belgrad, o katerem pišejo toliko belgrajski časniki v zadnjih dneh, naj se uresniči, pa ne na škodo države, na račun nas vseh, ampak naj se postavlja iz lastnih sredstev in z lastnim naporom. Država mu je dala in mu daje mnogo. Toda Belgrad ne more zahtevati, da sme dejansko posrkati tudi vse državno, gospodarsko in finančno življenje.«

Jugoslovensko delo

O nasledkih jugoslovensko-nacionalne centralizacije šolstva beremo v akademskem glasilu »151« tele podatke:

Toda kljub temu se še danes stremi po izravnavi vsega šolstva v državi. Baje od tega sistema državnih šol ni mogoče odstopiti tako dolgo, dokler se prosvetna stopnja med vsemi kraji kolikor toliko ne izravna. Slovenija, ki ima 5 odstotkov analfabetov, čakaj, dokler te ne dohiti vrhaska banovina, ki ima 70 odstotkov analfabetov! Toda skušnjava uči, da kdor ne napreduje, propada. To pač dokazuje položaj našega ljudskega in srednjega šolstva.

1150 učilnic primanjkuje; 260 razredov je zaprtih, ker mi učnih moči; mnogo razredov obiskuje nad 50 učencev, kar je za učitelja zelo obremenilno in se sploh ne sklada z zakonom o ljudskih šolah. 238 učilnic ograja zdrave učencev; nepismenost v Sloveniji raste. Pri vsem tem je pa 500 učiteljev brezposelnih; nekateri čakajo na namestitev že šest let. Vsaj 500 novih učnih moči bi bilo treba takoj nastaviti v Sloveniji. Toda odobren je kredit za 500 novih nastavitvev v vsej državi.

In srednje šolstvo v Sloveniji?

Od 13 državnih srednjih šol jih je bilo v šolskem letu 1956./57. 6 prenapolnjenih in je imelo skupaj 32 razredov več, kakor to dovoljuje zakon o srednjih šolah iz leta 1929. Po zakonu sme namreč imeti srednješolski zavod največ 16 oddelkov, le v skrajnem primeru 20 oddelkov. V Ljubljani imajo realne gimnazije do 32 oddelkov, 5 novih srednjih šol bi bilo potrebnih, in sicer 2 novi realni gimnaziji v Ljubljani, 1 klasična gimnazija v Ljubljani, 1 realna gimnazija v Mariboru in še 1 realna gimnazija v Celju.

59 razredov je bilo v lanskem šolskem letu na srednjih šolah v Sloveniji prenapolnjenih; zato bi bilo treba odpreti 31 novih paralelk.

382 ur tedensko so poučevali profesorji predmete, za katere nimajo kvalifikacije.

72 ur tedensko je bil skrajšan pouk, to se pravi, da se nekateri predmeti niso poučevali toliko ur na

teden, kakor to predpisuje učni načrt. Tako se je slovensčina poučevala v nekaterih razredih namesto 5 ur na teden samo 5 ure.

552 nadur tedensko poučujejo profesorji na srednjih šolah v Sloveniji.

Kljub vsemu temu pa je število brezposelnih profesorjskih kandidatov naraslo na 160. Nekateri čakajo že po 4 do 5 let.

Propadanje našega šolstva pomeni splošno propadanje vsega slovenskega naroda. Saj ljudska šola oblikuje ljudstvo v zaveden narod, srednja šola pa daje narodu inteligenco, ki naj dviga narodno kulturo.

Slovenci smo narod, ki po kulturi in izobrazbi ne zaostaja mnogo za drugimi srednjeevropskimi narodi, Čehi, Slovaki, Nemci. Če pa bo naše šolstvo dalje pešalo, bomo iz zavednega naroda res kmalu postali nezavedno pleme, kakor to hočejo šestojanuarski centralisti.

Dejstva in številke so to, ki govore tako strahotno razločno, da bi bil ves narodni organizem nezdrav in gnil, če bi še kdaj dal priložnost krivcem, da se ščeperijo med nami in nad nami. Dejstva in številke, ki obsojajo. Naj bi bila sodba stroga. Kajti za hudodelstvo gre nad našo mladino, nad našim delovnim ljudstvom, nad vsem našim narodom. In sicer za hudodelstvo, ki je hujše, kakor katerokoli, ki je zapisano v kazenskem zakonu.

In prav zato bi morala biti sodba taka, ki bi ne poznala milosti, kakor niso krivci te milosti poznali.

Dr. Puc in diktatura

Kar neverjetno je, kako je »Slovenska beseda«, glasilo jugoslovensko neomajnega dr. Puca, petomajskega bana, zoper diktaturo in zoper diktature. Če bi človek sodil po besedah, bi ga moralo biti skoraj sram, da je v obsodbi diktatur bil morebiti vendarle preveč mil in prizanesljiv. Sicer naj pa kar »Slovenska beseda« sama beseduje:

Moderne diktature so strankarske strahovlade.

In kadar kak narod končno dopusti in omogoči tako strankarsko diktatorsko vladavino, potem si bodimo na jasnem, da se ta sistem vladanja in dotična garnitura diktatorjev ne bosta prekmalu menjala, ker drži vladajoča stranka pač vso oblast in vse orožje v svojih pesteh. Nihče ne sme misliti drugače, še manj pa drugače govoriti ali pisati. Vse življenje je izenačeno, sleherni svoboščina in samostojnost je odpravljena. Vse javno in zasebno življenje se dogaja v znamenju vohunstva in ovaduštva ter pod stalnim strahovanjem oboroženih strankarskih tolpa, ki brez sodišča sodijo vsakomur, ki ne uboga in se slepo ne pokori.

Take diktatorske vlade imajo absolutno svobodo svojega delovanja na političnem in gospodarskem področju. Delajo lahko vse, kar le hočejo, brez vsake ovire in kontrole s strani narodnega predstavnštva ali javnega mnenja. Ni nobenih pravic ali splošnih koristi, na katere bi se morale ozirati. Volja voditelja je volja stranke, volja stranke pa je volja države, ki se ji mora brez ugovora prav vse in vsakdo

pokoriti. Državna oblast je vsesplošna in popolna, vzvišena nad sleherni očitok ali spremembo. Posameznik je zgolj podložnik, ne pa svoboden državljani in človek. Strankini pripadniki, kolikor niso v službi, imajo pravico nositi strankine znake in sliki strankinoga voditelja, navzočni pa tudi še smejo biti in morajo pri vseh javnih svečanostih in komedijah. V ostalem so pa sužnji, kakor vsi drugi podložniki.

Oris diktature je v teh besedah nad vse natančen in pravilen. Tako more pisati in soditi o slabih straneh diktature samo človek, ki te slabe strani diktature prav od blizu pozna, tako rekoč iz lastne skušnjaje.

In dr. Puc je tak mož. Tista diktatura, ki ji je najprej kot neomajno zvest podložnik in pozneje kot neomajno podložen župan in ban služil s tolikšno vzorno vdanostjo, je bila prav enake zvrsti, kakor jo sedaj njegova »Slovenska beseda« opisuje. Strahovanje uradništva, ki bi se samo upalo ne voliti, preganjanje opozicionalnih kandidatov in pripadnikov, odprava sleherne svobode in samostojnosti, stalno strahovanje strankarskih tolpa, samovolja brez nadzorstva od zgoraj — te oznake diktatur sploh so bile tudi najbistvenejše oznake jugoslovenskih diktatur, ki se je dr. Puc ogreval zanje.

In sedaj bi hotel, naj mu verjamemo, ko govori ravno nasprotno od tistega, kar je še pred dobrima dvema letoma delal.

Neženiranost, s katero nekateri menjajo svoje nazore, je res nenavadna. Še bolj nenavadna pa je politična presodnost in samostojnost tistih, ki gredo za takimi ljudmi. Razložiti si jo je mogoče samo kot plod diktatorskih režimov: nesamostojnost, podložništvo, suženjski duh — diktatura je znala vzgajati zase. In videti je, da na tako vzgojene lahko računa.

Urednik in izdajatelj: Tone Fajfar v Ljubljani.

Mali zapiski

Prepovedani knjigi

Državno pravdnišvo v Zagrebu je prepovedalo širiti in prodajati te knjige:

1. »Židovstvo kao negativni element kulture«.
2. »Povodom kritike sporazuma sa Hrvatima«.

Knjigi sta izšli v Zagrebu.

»Priprava rešitve«

Dne 8. t. m. je na nekem zboru v Belgradu govoril senatni predsednik dr. Mažuranić o raznih političnih vprašanjih. Med drugim je pozval ministrskega predsednika dr. Stojadinovića, naj bi že če ne rešil hrvaško vprašanje, pa vsaj njegovo rešitev pripravil.

Dozdaj smo zmeraj slišali, da je za rešitev hrvaškega vprašanja že vse pripravljeno, samo »pomirjenja duhov« je še treba. Očitno pa se duhovi kar ne morejo pomiriti. Zato tudi rešitev hrvaškega vprašanja ne pride z mesta. Treba bo torej še naprej pomirjevati duhove.

Pravi in nepravi Nemci

V »Koroškem Slovincu« beremo:

»V neko gorjansko gostilno pridejo v nedeljo po novem letu trije fantički, preoblečeni v Tri kralje. Najprej se obrnejo do gostilničarja: »Kako naj zapojemo, nemško ali slovensko?« Gostilničar odvrne z vprašanjem: »Ali ste Nemci?« Fantički: »Ja!« Gostilničar: »Pa čemu govorite potem slovensko?« Fantički: »Ja, v šoli smo vsi Nemci!« Gostilničar: »Torej, potem vendarle niste pravi Nemci?« Dečki: »O, to pa nak!« — Torej v šoli Nemci, doma Slovenci, — ti uboga šola in še bolj uboga mladina!«

V Jugoslovanski knjigarni si naročite sledeče knjižne zbirke:

Leposlovno knjižnico Ljudsko knjižnico Zbirko domačih pisateljev Zbirko mladinskih spisov

za malenkostne mesečne obroke. Zahtevajte naš Vestnik, ki ga pošljemo brezplačno z natančnimi podatki.

JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA V LJUBLJANI

Janez Kocmur:

K Tumovim spominom

(Nadaljevanje)

Dejansko je bil Radetzky desna roka tedanje reakcije, poslušno orodje v rokah tlačiteljev svobode narodov. Francoska in italijanska zgodovina ga imenujeta po pravici rablja. Njegove osebnostne vrline, priljudnost v občevanju z vojaki, ne pomenijo nič; za vsem tem je tičal hlapec reakcije, preračunljiv krvolok. Tudi zverina se prilplazi počasi, prihuljeno, da je udarec bolj zanesljiv.

Vojne so obrambne in napadalne; v jedru ima lahko tudi napadalna vojna obramben značaj. Imperialisti seve razglašajo vse vojne za obrambne. Vojne, ki jih je vodila Avstrija v Italiji, so bile vse od kraja napadalne, imperialistične. Šolska zgodovina jih opisuje drugače. Avstrijski vladarji da so neradi potegovali meč; le v skrajni sili, kadar so bili izzvanji, so se potegnili za svojo in svojih ljubljanih narodov pravico. In tedaj so vedno zmagovali, tudi če so bili tepeni. Slovenska zgodovina, kolikor je napisana, je polna takih pripovedk.

Vojna je vojna, pa naj bo taka ali taka; kdor jo opisuje tako, da jo opravičuje in draži najnižje gone, dela resnici silo, proslavlja v človeku zver. Kajni je dobil znamenje, ki ga je nosil do smrti. Noben vzrok ne opraviči kajnovstva, vsako kajnovstvo je zaznamovano in bo nosilo znamenje do konca svojih dni. Tak pečat nosi skoraj vse slovensko »zgodovinsko« pripovedkarstvo. Ponašali smo se z njim, želi zanj priznanja in pohvale, dokler ni prišel udarec. Zdaj se sramujemo tistega znamenja, radi bi ga skrili in zatajili. Zastonj. Izbrisemo ga lahko le z deli, boljšimi od prejšnjih, ki se jih ne bo treba sramovati našim potomcem.

V isti Zgodovini beremo na str. 124. tole: »V 'Novicah' od 5. maja (1848, Op.) čitamo na naslov vojakov v Italiji: 'Bog Vas živi srčni bratje! Bog Vas obvari! Ne bo Vam potem sile, dasiravno ste

v nevarnosti. Četudi kateri pade, nič ni zgubil, ako je padel Bogu zvest, je marternik dežele — ovenčan z vencam junaštva in ljubezni do Cesarja in do domovine!« Ali ni tako, kakor bi poslušali Turka, ki je tudi baje rekel: »Ne boj se, brate; nič ne bo hudega, samo glavo ti bom odrezal?«

France Breclnik iz Doba pa je pisal 4. maja svojemu stricu o veliki eksploziji pred Verono, nastali zaradi trčenja vlaka v municijski transport, sledeče: »... Stokanja in tannanja nesrečnih tovarišev Vam, dragi stric, nisem v stanu popisati. Ležalo jih je dovolj pod vozovi mrtvih, pa tudi nekoliko živih, ki so pa strašno vpili in pomoči klicali. Bili so strašno ranjeni. Eni so bili čisto pomečkani, drugim so bile glave potrte, ali pa noge in roke po dvakrat in trikrat zlomljene, tako da jim ni bilo ne živeti, ne umreti... Nekateri so stokali, upili in Jezusa in Marijo na pomoč klicali.« (Str. 143.)

Pisali pa so tudi takale pisma: »... Naše umikanje je preračunjeno. Vsi smo silno razkačeni, ker si Lah upajo celo tam, kjer so le kake tri hiše, na cele bataljone in polke streljati, četudi vedo, da nas le malo mož zadostuje, da bi vse pobili in hiše požgali ter oropali.« (Stran 125.) Tako razumen in odkrit obenem je mogel biti le kdo, ki se je bojeval zadaj, v duhu, jezeč se, da se Italijani ne dajo mirno poklati.

Zanimivo opisan je na str. 161. eden izmed mnogih dogodkov iz boja za vas Pasquali pri Custozzi 24. junija 1866: »... V neki enonadstropni hiši je polno sovražnikov. Semkaj vodi narednik Krombolz (Ignacij Julij, iz Ljubljane, op.) svojo četo. Prvi je pri naskoku. Vdere v hišo in zajame 9 sovražnikov. Njemu in prostaku Lovrencu Ulu se vdajo. V prvo nadstropje zbeži sovražni narednik. Za njim hiti prostak Mede (Jernej, iz Pivke pri Kranju, op.). S sabljo v roki se mu postavi Piemontez nasproti in rabi Medeta v stegno, Mede pa ga za povračilo prebode z bajonetom.« Piemontski narednik je bil uvrščen med padle junake, Mede pa odlikovan s srebrno kolajno.

»Pod lepim, s pinijami poraščenim holmom se razprostira zelena trata. Na tej trati se uredita

bataljona za naskok. Ta trenutek se prigodi nekaj, kar ostane vsakemu pričujočemu za vedno v spominu. Polkovni kapetan Nikolaj Žic, sivolas mož, ki je pri Solferinu zvesto spremljal svoje rojake v boj in umirajočim kazal in odpiral pot v nebesa, stopi pred dolge vrste. Kratke, krepke, navduševalne besede se razlegnejo. Vojaštvo poklekne k molitvi. Duhovnik razprostre in dvigne roke ter moli odvezo in blagoslov vojski. Svete molitve spremlja bojna godba z višin nad Oliosi. Naenkrat se zasliši šum v zraku. Grozno treskne in ne daleč od mirno stoječega duhovnika se razleti granata. Vse ostrmi. Toda nihče ni ranjen. Ravnokar sprejeti blagoslov je varoval vojake in duhovnika. Bog je z vojaki. Vojaki vstanejo. Povelja zadone, in kakor na vežbališču korakata bataljona (1. in 4. ljubljanskega pešpolka, op.) v kolonah proti zahodu navzdol v dolino Tione. S holma gleda polkovnik, na konju sedeč. Obraz se mu jasni, ko vidi mirno odločnost kranjskih fantov.« (Str. 159. Pred bitko pri Custozzi 24. junija 1866.)

Bilanca: 1170 mrtvih... Slovenska bataljona sta štela ta dan 52 mrtvih, 256 ranjenih, 75 pogrešanih. — Kljub zmagi na kopnem in na morju, navzlic temu, da je bila pravica »na avstrijski strani«, je Avstrija zaradi strahovitega poraza po »nemških bratih« pri Kraljevem gradu isto leto izgubila Lombardijo in Benečijo. Zastonj je tekla slovenska kri, pozabljeno trohne kosti tisočev slovenskih mož in fantov po vseh delih Italije. Zlagana avstrijska pravičnost je nagnala pri sledem plebiscitu še beneške Slovence, da so razen dveh glasovali vsi — za Italijo! Naših vodnikov in učenikov to seve ni motilo, gonili so svojo drajno naprej in bi jo še, da je ni strl zaključek svetovne vojne.

Popravek.

Dvakrat v prejšnjih sestavkih se glasi napačno Ferdinand II., namesto pravilno Ferdinand I.

V zadnjem sestavku je pomotoma izostal v drugem stolpcu, kjer citiram Malavašiča, tretji stavek, ki pride za »svoj kaf«, in se glasi:

»Ob desetih prigrizne kaj mesnega in ob štirih kosi.« Več napak je tudi v nekaterih drugih sestavkih, vendar ne takih, da bi bitno motile.